

ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ М. ШЛЕМКЕВИЧА

pedagogicheskoy deyatelnosti [Research methods of pedagogical activity]. Leningrad, 114 p. [in Russian].

11. Pancheshnikova, L.M. (1973). O sistemnom podkhode v metodicheskikh issledovaniyakh [On a systematic approach in methodological research. Soviet pedagogy]. Sovetskaya pedagogika, Vol. 4, pp. 71–80. [in Russian].

12. Sadovskiy, V.N. (1974). Osnovaniya obshchey teorii ystem. Logiko-metodologicheskiy analiz [Foundations of general systems theory. Logical and methodological analysis]. Moscow, 168 p. [in Russian].

13. Yudin, E.G. (1978). Sistemnyy podkhod I printsip deyatelnosti [Systemic approach and principle of activity]. Moscow, 176 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 14.05.2021

УДК 37(091)(477=100)(092):101.9

DOI:

Оксана Яців, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ М. ШЛЕМКЕВИЧА

У статті обґрунтовуються шляхи становлення світогляду молодих людей у спадщині Миколи Шлемкевича та розкриваються відповідні чинники розвитку духовної сфери українців. Ці чинники стосуються: пошуку способів досягти правди, щастя, гармонії у житті суспільства та кожного українця, повернути їх до духовності, відбудувати довіру один до одного, захищати свої переконання, свободи вибору, віри, праці особистості на благо суспільства та праці над собою, які передбачають страждання, долання перешкод, забезпечення стану спокою, покаяння, прощення, випробовування у вірі тощо.

Ключові слова: розвиток духовної сфери; чинники; особливості поведінки та спілкування; національний тип мислення; шляхи; становлення світогляду; українська молода людина; Микола Шлемкевич.

Літ. 10.

Oksana Yatsiv, Ph.D. (Pedagogy), Lecturer of the General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FACTORS INFLUENCING THE FORMATION OF YOUNG PEOPLE'S WORLDVIEW IN THE CREATIVE HERITAGE OF M. SHLEMKEVYCH

The article substantiates the important ways of forming young people's worldview in the legacy of Mykola Shlemkevych and reveals the relevant factors in the development of the spiritual sphere of Ukrainians. These factors include: finding ways to achieve the truth, happiness, harmony in society and in life of every Ukrainian, to return them to spirituality, to rebuild trust in one another, to defend one's own beliefs, freedom of choice, faith, personal work for the benefit of society and work on one's mental skills, which presuppose suffering, overcoming obstacles, ensuring a state of peace, repentance, forgiveness, testing in faith, and so on.

According to M. Shlemkevych, the very assimilation of morality is provided by the process of becoming a family man – assistance in the assimilation of moral values is primarily the duty of the family, and the spiritual achievements of Ukrainians are a kind of talisman in the Ukrainian educational tradition. Therefore, everything that contributes to the health and happiness of the family works for good (evil is what undermines the family). Values that preserve the spirit of the nation, affirm respect for the mother and other family members, show love for the native language and the culture of the people were considered extremely important for family life, according to the scholar, who stressed that common behavioral traits are passed on to children primarily in the family environment.

Factors that contributed to the formation of scientific and pedagogical worldview of the scholar in the socio-political life of Halychyna and the Ukrainian diaspora usually include modernization of society, characteristic features in behavior and communication of Ukrainians, their national type of thinking – those factors that represent the social environment, as well as factors which characterize the national movement in Halychyna and Dnieper Ukraine, active educational activities of public figures or representatives of educational centers. Thus, the article reveals the role of various communities in this process and their practical significance for consciousness formation in young Ukrainian people.

Keywords: development of the spiritual sphere; factors; characteristic features in behavior and communication; national type of thinking; ways; worldview formation; Ukrainian young man; Mykola Shlemkevych.

Постановка проблеми. Становлення духовного світу людини, що передбачається передовсім виявленням

шляхів формування її світогляду та з'ясування ролі соціальних об'єднань у цьому процесі, наданням переваги моральних цінностей у свідомості

молодих людей. Позбуваючись авторитарного тлумачення змісту та методичних підходів до забезпечення виховання, важливо виявити їх практичне значення для формування свідомості людини та розкрити відповідні чинники розвитку духовної сфери українців. Саме нагромаджений практичний досвід моральних учинків, своєрідне розширення духовного осмислення світу й глибоке проникнення у сферу морального забезпечуються шляхом напруженого усвідомлення моральних цінностей, пошуку способів удосконалення навколишнього середовища, виявленням у ньому важливих почуттів та орієнтацій. В умовах демократичного виховання, розуміючи шляхи становлення цілісного світогляду молодих людей та можливості впливу педагога як взірця моральної поведінки на оточення людини, відбувається повноцінне становлення цього світогляду.

Підтримці в людині морального розвитку сприятимуть зазвичай рідна мова, культура, історія, література, середовище, в якому відбуватиметься відновлення й оздоровлення нею свого духовного коріння. Творча спадщина українських емігрантів, патріотів є надійним джерелом повноцінного становлення світогляду молодих людей, підґрунтям формування відповідних висновків. Творчість М. Шлемкевича (1894–1966), основні напрями його практичної діяльності знайшли відображення в особливостях його світогляду, що також виявляє вплив на формування української людини й свідчить про необхідність усвідомлення нею суспільних орієнтацій, світоглядних ідей в середовищі різних громадських об'єднань і соціальних спільнот (нації, громади, держави, родини). Адже на різноманітні соціальні зміни та суспільні перетворення чинять вплив переконання та ідеали молодих людей, співпраця з ними.

Аналіз останніх досліджень. Функції педагога зводяться до того, що він не нав'язує своїх переконань, не руйнує свободу, не чинить жодного насилля, а надає моральну допомогу людині. Вже саме намагання стати кращим, наблизитися до Творця є початком справжньої духовності людини. Сучасний педагог О. Вишневський також наголошує, що з "матеріалізацією" свідомості пов'язана деградація моральності молоді, тому повноцінне становлення світогляду потребує орієнтації на ідеалізм [4, 269].

Сьогодні значної уваги потребує підготовка суспільно зрілої особистості, як зазначає С. Паламар, оскільки сукупність умов існування людини в суспільстві часто передбачає орієнтацію молодих людей на псевдоцінності, що виявляється у їхній

проблемній поведінці [7, 226]. Традиційний український ідеал все ж утілює як найвищі моральні цінності, так і національні – любов до представників нації, вірність власному народу, рідній землі, історична пам'ять тощо.

На екзистенціальній інтерпретації світоглядних позицій М. Шлемкевича наголошує В. Артюх [1]; крізь призму антропологічної установки розкривають світоглядні ідеї М. Шлемкевича дослідники П. Берко і М. Дзера [2], які, до того ж, наголошують на необхідності вироблення таких систем цінностей і перспектив людського життя, які виростають на народних традиціях та передбачають визнання пріоритету морального. Важливими є дослідження в галузі історичних наук (Н. Локапир [6], журналістики (Й. Лильо, О. Ліщинська [5], Й. Лось та ін.), присвячені значущості громадсько-політичної та наукової діяльності Миколи Шлемкевича. Однак не склалося системного уявлення про чинники розвитку духовних сил та їхню роль у формуванні свідомості молодих людей у спадщині Миколи Шлемкевича у контексті становлення світогляду та визначення шляхів організації діяльності соціальних спільнот у творчому доробку вченого.

Мета статті – виявлення чинників розвитку духовних сил української молоді людини та їх ролі у формуванні її свідомості у спадщині Миколи Шлемкевича в контексті становлення світогляду людини та визначення шляхів організації діяльності соціальних спільнот у творчому доробку М. Шлемкевича.

Виклад основного матеріалу дослідження. Шляхи утвердження духовних цінностей та організації діяльності соціальних спільнот мають важливе значення для розвитку свідомості молоді української людини. Передовсім духовний розвиток людини передбачає уявлення про пріоритетність й абсолютність моральних цінностей та глибоке проникнення у світ морального. Г. Ващенко зазначав, що "єдиним правильним шляхом у вихованні нашої молоді є вироблення у неї ідеалістичного світогляду" [3, 267].

Відсутність системного підходу до організації розвитку духовних сил української молоді людини потребує передусім певного теоретико-методичного підґрунтя задля повноцінного становлення світогляду людини та забезпечення моральної орієнтації у визначенні шляхів організації діяльності соціальних спільнот. Задля пошуку орієнтирів у становленні світогляду особистості М. Шлемкевич наполягав: "ті, що дискутують, повинні мати своє переконання" [9, 56]. До того ж, акцент на духовні цінності супроводжується глибоким поєднанням моральних почуттів і

ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ М. ШЛЕМКЕВИЧА

національного життя людини, в рамках духовності забезпечується спрямованість особистісних переживань, потреб, забезпечується відповідний вибір у житті.

Зауважимо, що чинниками виховання будемо вважати елементи зовнішнього середовища, з якими взаємодіє людина [4, 499], а чинниками розвитку духовних сил української молоді людини відповідно – “носії” цінностей цієї людини, “інструменти” досягнення нею успіху (в розвитку духовних сил).

М. Шлемкевич писав, що віра освітлює найбільш вражаючі приклади героїзму людей, і релігійна душа шукає всюдиприсутности Бога [10, 99]. Саме релігійна віра спонукає до реалізації можливості здійснити бажане, через сумніви надихає людину на складні пошуки, випробування до непохитних ідеалів, стійкого світогляду. Водночас важливими природними способами духовного розвитку людини філософ уважав страждання, покаєння, спокій душі, долання перешкод, прощення [8, 1], а також випробування себе у вірі, а для пошуку правди й справедливості в житті рекомендував також довір'я до українців, віру в краще майбутнє.

Ще одним важливим чинником розвитку духовних сил української молоді людини задля становлення її цілісного світогляду є праця, що служить засобом перетворення світу і служінням ближньому. Як відомо, за К. Ушинським, вільна праця необхідна людині передовсім для її морального розвитку й задоволення духовних потреб. М. Шлемкевич також передбачав пошук способів досягти відповідальності за долю нації, рішучості, дієвості, правдивості, працьовитості (головним чином завдяки здатності людини обдумувати життя й впорядковувати його), помітні зміни в суспільній свідомості, що простежуються в якостях “нової” людини, та розглядав працю у тісному зв'язку з боротьбою за Україну: “масу порядних людей перетворює в суспільство людина вищого порядку, втілення вищого морального ідеалу” [10, 70].

Важливим чинником становлення особистості й розвитку духовних сил української молоді людини, за М. Шлемкевичем, є свобода вибору, потрібна для задоволення духовних потреб, підтримки власної гідності. “Перед вибором, перед рішенням стоять різні можливості, – підкреслював він, – і їх людина важить, перевіряє в думці, підходить до них із сумнівами. Коли б вона зразу була певна, тоді не треба б думати, вибирати, рішатись. Саме вільна воля людини – це свобода вибору після перевірки, після сумніву” [9, 55]. Учений вважав, що процес розвитку

духовних сил української молоді людини вимагає обережності й терпеливості. Ідея рівності й формування вільної особистості у процесі становлення світогляду людини сприяє усвідомленню того, що від неї багато залежить, що лише твердість віри допомагає боротися зі спокусами.

Позитивний психологічний клімат в організації становлення світогляду людини та визначенні шляхів організації діяльності соціальних спільнот як важливий чинник розвитку духовних сил української молоді людини залежить від реалізації педагогічних взаємин, стосунків між учасниками діяльності соціальних спільнот. Це означає, що на всіх етапах організації цієї діяльності педагог повинен виявляти мудрість і тактовність, позитивні емоції, не дорікати іншим за їхні вади чи негативну поведінку. Адже найпершим завданням педагога є створення такого середовища, що забезпечується відповідними стосунками, яке б надавало моральну допомогу, допомагало ставати кращими.

Окрім соціокультурних умов (свобода вибору, віра, релігія, праця над собою чи збереження традицій), чинниками, які сприяли формуванню світогляду М. Шлемкевича в контексті суспільно-політичного життя української діаспори (та й Галичини), є також родинне середовище, соціальне оточення, в т.ч. особливості національного способу мислення, перебігу емоцій, поведінки, національного руху в Галичині й Наддніпрянській Україні, просвітницька діяльність діячів освіти, культури тощо. Адже людина практично не може бути поза спільнотою, і спільнота пронизана властивостями її учасників. До змін у світогляді людини приводить діяльність різних соціальних спільнот: родини, церкви, нації, громади, громадських спілок, школи. І М. Шлемкевич обґрунтував їх визначальну роль у формуванні національної свідомості представників української молоді. Якщо ці складні утворення позначені різними стосунками й знайшли своє відображення у різноманітних предметах зовнішнього оточення, то рух до рівня духовного розвитку людини відбувається, як ми підкреслювали, через любов до родини, участь у громадському житті, рідне оточення.

Уособленням всієї держави України для М. Шлемкевича була сім'я; він наголошував на тісному зв'язку родинного з іншими напрямками виховання у цілісному процесі становлення особистості, особливо на формуванні національного характеру. Формування національно-етнічної свідомості, виховання громадянськості починається із засвоєння національних та

ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ М. ШЛЕМКЕВИЧА

громадянських цінностей у родині (передовсім в родині дотримувалися українських традицій, обрядів, заповітів предків). Учений був переконаний, що саме завдяки родині утверджуються і зберігаються сімейні цінності українців, їх національний дух, пам'ять про національних героїв, як і гуманізм життя предків, особливості вдачі, поведінки, душевні переживання тощо.

М. Шлемкевич вважав громаду ширшою спільнотою, ніж родина, оскільки громада (з допомогою певних чинників) впливає на всі сфери життя особистості, є надійним джерелом громадської й національної думки, сприяє набуттю соціального досвіду. Відтак для формування особистості проводять громадські заходи, її прилучають до участі у громадсько-патріотичних та ін. організаціях.

Динаміка життєвого світу, за М. Шлемкевичем, означає такий порядок: родина – громада, а потім – церква – спільнота. Виходячи з родинних зв'язків, громада йде до рівня територіальної спільноти, а потім – до “спільноти духу” (релігійної, національної, культурної тощо). А отже, національна культура, що об'єднує мистецтво, звичаї, традиції, релігію, які формують національну свідомість народу і становить надійне підґрунтя для творення національної системи виховання. У цьому зв'язку ще одним чинником розвитку духовних сил української молоді людини в контексті діяльності соціальних спільнот є використання різноманітних джерел її світоглядної підготовки.

Висновок. Чинниками розвитку духовних сил української молоді людини та організації діяльності соціальних спільнот у контексті становлення світогляду людини та визначення шляхів організації діяльності соціальних спільнот у творчому доробку М. Шлемкевича, окрім застосування її ефективних методів і форм, є також віра, праця, свобода вибору, позитивний психологічний клімат, застосування різноманітних джерел діяльності соціальних спільнот тощо. Аналіз чинників, які сприяли формуванню світогляду М. Шлемкевича в контексті суспільно-політичного життя Галичини й української діаспори, – родинного середовища, соціального оточення, в т.ч. особливостей національного способу мислення, характеру, поведінки, національного руху, просвітницької діяльності культосвітніх діячів, – уможливив визначити їх важливу роль у формуванні свідомості молоді людини (у спадщині Миколи Шлемкевича).

Під час реалізації чинників розвитку духовних сил української молоді людини задля становлення

її світогляду та пошуку способів досягти правди, щастя, гармонії в житті, свободи вибору, віри, праці над собою, за М. Шлемкевичем, необхідно подбати про створення національного культурно-просвітницького середовища. Адже важливо враховувати передовсім мову, менталітет, особливості національного спілкування, звичаї, обряди, традиції, національну символіку, релігію, фольклор, історію, мистецтво, побут. Перспективи подальших розвідок передбачають виявлення виховного потенціалу способів розвитку духовної сфери українців на матеріалі народно педагогічної творчості та відповідних чинників для їх реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюх В. Про деякі історіософські ідеї в філософській публіцистиці Миколи Шлемкевича: спроба екзистенціальної інтерпретації. *Філологічні трактати*. Т. 1. 2009. № 3–4. С. 5–14.
2. Берко П.Г., Дзера М.М. Світоглядні позиції Миколи Шлемкевича крізь призму антропологічної установки. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнології імені С.З. Гжицького*. Т.18. 2016. № 2 (69). С. 238–245.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал. Т.1: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Львів: Камула, 2006. 278 с.
4. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. 2-е вид., доопрац. і доп. Дрогобич: Коло, 2006. 608 с.
5. Ліщинська О. Микола Шлемкевич – мислитель ХХ століття. *Дзвін*. 1998. № 4. С. 103–105.
6. Локатир Н.М. Громадсько-політична та наукова діяльність Миколи Шлемкевича (1894-1966 рр.): дис. ... канд. історич. наук: 07.00.01 / ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, 2018. 249 с.
7. Паламар С. Проблема формування духовно-моральних цінностей студентів в умовах освітнього середовища. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3–4 (18–19). С. 221–233.
8. Роздуми про оправдання життя (передова). *Листи до Приятелів*. Ч. 3–4 (97–98). Р.ІХ. Нью-Йорк – Торонто: Ключі, 1961. Березень – квітень. С. 1–3.
9. Шлемкевич М. Дискусія і про дискусію. *Листи до Приятелів*. Нью-Йорк – Торонто: Ключі, ч. 3–4 (97–98), р. ІХ. 1961, березень – квітень. С. 53–56.
10. Шлемкевич М. Загублена українська людина. Київ: МП Фенікс, 1992. 168 с.

REFERENCES

1. Artiukh, V. (2009). Pro deiaki istoriosofski idei v filosofskii publitsystytsi Mykoly Shlemkevycha: sprobа ekzyshtentsialnoi interpretatsii [On some historiosophical ideas in the philosophical journalism of Mykola Shlemkevych: an attempt at existential interpretation]. *Philological treatises*. Vol. 1, 3–4, pp. 5–14. [in Ukrainian].
2. Berko, P.H. & Dzera, M.M. (2016). Svitohliadni

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ (XIX – початок XX ст.)

pozytsii Mykoly Shlemkevycha kriz pryzmu antropolohichnoi ustanovky [Mykola Shlemkevych's worldviews through the prism of anthropological attitude]. *Scientific Bulletin of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after S.Z. Hzhyskiy*. Vol. 18, 2 (69), pp. 238–245. [in Ukrainian].

3. Vashchenko, H. (2006). Vykhovnyi ideal. T.1: pidruchnyk dlia pedahohiv, vykhovnykiv, molodi i batkiv. [Educational ideal. Volume 1: a textbook for teachers, educators, youth and parents]. Lviv, 278 p. [in Ukrainian].

4. Vyshnevskiy, O. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky: posib. [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy: manual. for students. higher textbook lock]. Vol.2. Drohobych, 608 p. [in Ukrainian].

5. Lishchynska, O. (1998). Mykola Shlemkevych – myslytel XX stolittia [Mykola Shlemkevych is a thinker of the 20th century]. *Dzvin*. No. 4. pp. 103–105. [in Ukrainian].

6. Lokaty, N.M. (2018). Hromadsko-politychna ta naukova diialnist Mykoly Shlemkevycha (1894–1966 rr.)

[Locator NM Socio-political and scientific activity of Mykola Shlemkevych (1894–1966)]. *Candidate's thesis*. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 249 p. [in Ukrainian].

7. Palamar, S. (2017). Problema formuvannia dukhovno-moralnykh tsinnosti studentiv v umovakh osvithnoho seredovyscha [The problem of formation of spiritual and moral values of students in the educational environment]. *Educational discourse*, 3–4 (18–19), pp. 221–233. [in Ukrainian].

8. Rozdumy pro opravdannya zhyttia (peredova) (1961). [Reflections on the justification of life (advanced)]. *Letters to Friends*. Part. 3–4 (97–98). Niu-York – Toronto, pp. 1–3. [in Ukrainian].

9. Shlemkevych, M. (1961). Dyskusii i pro dyskusiiu [Discussion and discussion]. *Letters to Friends*. Niu-York – Toronto, part. 3–4 (97–98), pp. 53–56. [in Ukrainian].

10. Shlemkevych, M. (1992). Zahublena ukrainska liudyna [The lost Ukrainian man]. Kyiv, 168 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.04.2021

УДК: 37.035.6:371

DOI:

Марія Багрій, кандидат філологічних наук, викладач вищої категорії
Івано-Франківського фахового коледжу
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

Світлана Довбенко, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки початкової освіти
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ (XIX – початок XX ст.)

Стаття присвячена проблемі дослідження письменників-педагогів, на думку яких література мала знайти вираження у наповненні школи “національним духом” не тільки за формою, але й за змістом. Пріоритетним завданням школи в педагогічному процесі стало виховання, а провідними принципами національного виховання вважалися народність, природовідповідність, гуманізація, демократизація. Цьому слугував насамперед добір тематичних творів, зазвичай історичної тематики, а також патріотично наснажених поетичних та прозових текстів, які “будили національні ідеї”. Ці догми варто із позицій сьогодення глибоко вивчити й проаналізувати, творчо застосовувати з урахуванням конкретної освітньо-педагогічної ситуації.

Ключові слова: навчальна література; письменники – “будителі”; письменники-педагоги; наука; українська література; “Руська трійця”; О. Огоновський.

Літ. 10.

Mariya Bahriy, Ph.D.(Philology), Lecturer of the highest category, Ivano-Frankivsk Vocational College, SHEE “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”

Svitlana Dovbenko, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy of Primary Education Department SHEE “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”

THE ROLE OF UKRAINIAN WRITERS OF WESTERN UKRAINE IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF EDUCATIONAL PROCESS (XIX – early XX century)

The article is devoted to the problem of research of writers-teachers, according to whom literature should find expression in filling the school with “national spirit” not only in form but also in content. The priority task of